

KUR'ÂN-I KERİM VE KİTÂB-I MUKADDES'TE ŞUAYB ALEYHİSSELAM

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt EREN

Dr. Mubarrem YILDIZ

GİRİŞ

Tefsir ilmi bilindiği gibi özetle Kur`ân ayetlerinde Allah muradının beşerin takâti çerçevesinde keşfi, izharı ve ortaya konmasıdır. Üslûbunun zenginliği, belagatının eşsizliğiyle beraber Kur`anda bir mevzunun veya kıssanın değişik ayet ve sûrelerde bazen bir kaç defa zikredildiği gözlenmektedir. Bazıları bunu o kıssanın tekrarı olarak da tanımlamaktadır.¹ Oysa kıssa parçalarının değişik yerlerde zikrinde bir çok hikmet mülâhaza edilmiştir. Zikri gecen her halkanın bulunduğu sûre veya ayet içinde ayrı bir vazifesi ile hedeflediği yeni bir işareti muhakkak olmalıdır.² Şayet bu mevzular bir araya getirilip bir bütün halinde incelenmeden sadece buldukları sûre ve ayetler içerisinde ele alınacak olursa bu şekilde yapılacak olan tefsir, Kur`ânın o konuyu takdim etmesinin hedefi ile işaret ettiği derslerin büyük bir kısmını keşfedemeyecektir. Zira Kur`ân bir bütündür. Ele aldığı mevzularda bu bütünlük içerisinde incelenmelidir. “Ayetlerin bir cümlesiyle hüküm verilmez. Onları tüm olarak ve genel konteksi içinde mütalaa etmek gerekir.”³

Tüm veya bütünlükten kastımız, tam, eksiksiz, parçalanmamış, parçalandığında hüviyeti değişendir. Zira Kur`ân ayetleri buldukları farklı sûreler içinde dahi Kur`ân'ın bütün sûre ve ayetleriyle bütünlük arz etmektedir. “Kur`ân'ı Kerim, bütün âyetleri birbirleriyle ve onların tamamından oluşan Kur`ân'ın heyet-i umumiyesiyle içten münasebet içinde bir bütünlük arz eder. Kur`ân'ın bütünüyle âyetleri arasında hem kül-cüz', hem de küllî-cüz'î münasebeti vardır. Bu bakımdan, bir âyeti bilmek, çok defa Kur`ân'ın tamamını bilmeyi gerektirir. Dolayısıyla, âyetleri parça parça, ferd ferd ele almak, aralarındaki münasebeti görmemek, çok defa yanlış sonuçlara götürür. Kur`ân, baştan sona mülâhaza edilmeli ve bir bütün olarak ele alınmalıdır. O, bir âyet oradan bir âyet buradan bölük-pörçük anlaşılamaz.”⁴ Bu hususiyetiyle Kur`ân'ın bütün ayetleri arasında tam bir münasebet bulunmaktadır. Aksi takdirde, sadece tek bir ayet veya birbirini takip eden ayetler grubunu, Kur`ân'ın bütünlüğünden soyutlayarak anlamaya çalışmak, hatalı yorumlara sebebiyet verecektir. Bu noktada temas etmek istediğimiz husus Kur`ân'ın Konulu Tefsir

1 el-'Amri, Ahmad Cemal, *Dirasâtun fi'l-Tefsiri'l-Mevdûi*, s. 12.

2 Abbas, Fadıl Hasan; *el-Kasas' l-Kur`ân*, s. 26, Amman, 1978.

3 Ateş Süleyman, *İslâmi Araştırmalar*, c. 5, 4 /322.

4 Gülen Fethullah, *Fasıldan Fasla 2*, s. 170.

metodu ile yorumlanması meselesidir. Konulu Tefsir metodu Kur'ân'a bütüncül yaklaşımı yönüyle çok önemlidir.

Arapça (V-D-A) kökünden “Mevdu” mastarıyla ıstılahı bir tabir hale gelen “*et-Tefsîru'l-Mevdûi*” Türkçe'ye “konulu tefsir” olarak tercüme edilmiştir. Türkçe anlamı itibariyle kelimenin aslı, bir şeyi her hangi bir yere koymak, yerleştirmek demektir. Suyun etrafındaki acı ve tuzlu otlardan otlayıp ondan hiç ayrılmayan deveye “*neqa vazıa*” denilmektedir. Bu anlam Konulu tefsirde görülmektedir. Çünkü, müfessir de uğraştığı bir konunun tefsirini bitirmeden ele aldığı belirli bir kavramı bırakmaz.”⁵ Kur'ân'a bütüncül yaklaşımı sebebiyle *et-tefsîru't-tevhîdî* olarak da adlandırılmıştır.⁶ İstılah olarak Konulu tefsir; lafız veya hüküm yönüyle aynı olan bir konuyu Kur'ân-ı Kerîm bütünlüğü içerisinde araştırmaktır.⁷

Bu şekilde yapılacak çalışma farklı sûrelerde yer alan bir kıssanın değişik halkalarının bir araya getirilerek, onu bir bütün halinde okuyucuya takdim edilmesine imkan tanıyacaktır.

⁵ Said Abdussettar, *el-Medhal ila et-Tefsîr'il-Mevdûi*, 1986, Mısır, s. 20-33; Müslim Mustafa, *Kur'ân Çalışmalarında Yöntem*'den naklen. Çev: Salih Özer, Fecr Yay. 1993, Ankara, s. 26.

⁶ es-Sadr, Muhammed Bakır, *el-Medresetü'l-Kur'ânîyye*, Daru't-Tearuf, Lübnan, 1981, s. 9; Khalidi Salah Abdulfettah, *et-Tefsîru'l-Mevdûi Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbik*, Ürdün, 1998. s. 41; Eren Cüneyt, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2000, s. 18.

⁷ Kur'ân tefsir çeşitleri içinde yeni sayılabilecek bir kavram olduğundan, hakkında yapılan tarifler birbirlerine yakın olmakla birlikte çeşitlilik arz etmektedir. Bu tariflerden bazıları şunlardır: 1- “Konulu tefsir; müfessirin Kur'ân'ın hidayet mesajını izah ve icazı yönünü açığa çıkarmak için, Kur'ân'dan seçmiş olduğu konular ve çözmeye çalıştığı problemler çerçevesinde Allah'ın muradını keşfetmek üzere ortaya koyduğu bir usul ve yöntemdir.” 2- “Kur'ân'ın menhecini ve uslubunu keşfetmek gayesiyle, tefsir ilminin belli şart ve kaidelerini Kur'ân'ın hidayetine ulaşmak için merdiven yaparak içindeki zahiri konuları inceleyen ilimdir.” 3-“Aynı manaya gelen ayetlerin toplanması ve tek bir başlık altında özel kural ve kaideler doğrultusunda onlardan bir konu meydana getirilmesidir.” 4-“Aynı konuda ve Kur'ân'ın değişik sûrelerinde zikredilen âyetleri toplamak, -mümkün olduğu kadarıyla- nüzül sırasına göre tertib edip, nüzül sebeplerine vâkıf olmak ve bundan sonra da konularına göre metodlu bir şekilde araştırıp açıklamak ve onlardan hüküm çıkarmaktır. Böylece araştırmacı, o konu hakkında Kur'ân'ın hedefini herkesin rahatlıkla anlayabileceği şekilde bütün yönleriyle ve doğru bir şekilde ortaya koyar” 5-“Konulu tefsir, muayyen bir konuda ve Kur'ân'ın çeşitli surelerinde zikredilen Kur'ân ayetlerini toplamak; imkân nisbetinde bu ayetlerin nüzül sırasını göz önünde bulundurarak onları konularına göre metodlu bir şekilde, kendisinden önce ve sonraki ayetlerle ilişkisini araştırmak ve sonra da benzer ayetlerle mütâlaa etmektir” 6- “Konulu tefsir, bazı ayetleri tefsir etmek olmadığı gibi, bu ayetlerin mefhûmunu Kur'ân birliği içinde hulâsa etmek de değildir. O, öncelikle, Kur'ân'ın bütünlüğü içinde, konu birliğini ele almak veya ikinci olarak toplumun gelişmesinde Kur'ân'ın metodu, metafizik karşısında Kur'ân'ın yeri gibi sınırlı bir konuyu özetlemek yahut üçüncü olarak bir surenin hedefini ve onun davetin çerçevesi içerisinde kasdettiği anlamı özetlemek olarak tarif edilebilir”. Eren Cüneyt, *Konulu Tefsir Metodu*, s. 18-21; Konulu Tefsirle ilgili yapmış olduğumuz uygulama çalışması için bkn. *Kur'ân'da Cennet*, Yeni Ümit, sy. 43, 1999, s. 27-31; *Tolerance Foundation*, 26.06.2001; Eren Cüneyt, *Kur'ân-ı Kerîm'i Anlamaya Yönelik Metotlar*, Erzurum, 2002.

KUR'ÂN KISSALARINA BAKIŞIN ÖLÇÜSÜ

Kıssa, kelime yapısına göre, bir kimsenin izini takip etme, muhatabına bir söz beyan etme ve anlatma manalarına gelir.⁸ Kur'ânî bir terim olarak kıssa, “Kur'ân-ı Kerim'in yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin; muhataplara, adeta olaylara yeniden bir canlılık vererek anlatılması, beyan edilmesidir.”⁹

Kıssa, Kur'anın, esas olan dini gayesini gerçekleştirme vasıtalarından biridir. Kur'anın esas gayesi Allah'ı ve ahireti tanıtmak, adaleti tahakkuk ettirmektir. Kur'andaki kıssaların, gerek konularında gerek anlatımlarında ve gerekse kıssalardaki olayların yöneltmesinde sırf sanat gayesi güdülmez.

Kur'ân söz konusu kıssaları ne kadar güzel tebliğ etmiş ve ne ciddi bir şekilde tasvirini yapmıştır. Dolayısıyla bunları her kıssanın mevzu ve gayesine, tasvir tarzı ve münakaşasına, yani her peygamberin davetinin aslına ve davetinin tebliğ biçimi ve ispatına ve kavmiyle olan münakaşalarının üslûbuna, soru ve cevabın kapsadığı ilmî gerçeklere ve edebi kurallara, neticede iman ve küfrün sonucuna sonra bütün kıssalar arasındaki ortak değere, yükseliş ve gelişme ahengine ayrı ayrı ve birlikte göz atarak son derece ibretli bir tarzda okumalı ve bunlardan tarih sahnesinden silinen kavimlerin yaşantılarıyla düşüş ve helaklerine yol açan sebepleri çıkararak gelecek için ibret almanın yollarını öğrenmelidir. Görülecektir ki, bütün düşüş ve yok olma sebepleri, Hakk'ın emrini dinlememeye, Allah'ın rehber olarak gönderdiği önderlerin kıymetini bilmemeğe ve sonuçta şükürün yerine nankörlüğü koymaya bağlıdır. Hak dini, insanlığın koyduğu sosyal bir kurum değil, sağlam ve mutlu bir sosyal kurumun aslını ve hareket tarzını teşkil eden ilâhî bir müessesedir. Ve her milletin hayat ve mutluluk kabiliyeti, kalbini verdiği yaratıcının şanıyla uyum içindedir. Onun için hepsi hiç, ancak Allah'ın dini haktır. İnsanlara gök kapılarını açacak olan kanun, Zeyd ve Amr'ın kanunları, arzu ve hırslı istekleri değil, yaratma ve emretme hakkı kendisinde olan âlemlerin Rabbi'nin kanunudur. Yoksa dünya bir tarafa toplansa, bir yaprağın tabi olduğu düşüş ve yükseliş kanununun ilâhî konumunu değiştirmeye güç yetiremezler. Nitekim insanları bela tufanlarından kurtaracak olan kurtuluş gemisi de, Allah'ın kanunundan başkasıyla inşa edilemez.¹⁰

Bir yönüyle “tevhit akidesinin tarihi” denilebilecek kıssaların çoğu resullerin tebliğlerini ve onlara karşı ümmetlerinin tutumlarını bildirmektedir. Gayesi de kısaca Kur'ân'ın indiriliş maksatlarını gerçekleştirmektir, denilebilir.”¹¹ Kur'ân sayfaları arasında

8 Ibn Manzur, *Lisani'l-Arab*, 3/101.

9 Şengül, Idris, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, İzmir, 1994, s. 46.

10 Bkn. Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim neş. 4/78.

11 Yıldırım, Suat; *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, s. 105-106; Eren Cüneyt, *Kur'an İlimleri ve Tefsir İstihlaları*, Erzurum, 2001, s. 54.

peygamberleri, sadece geçmişte yaşamış büyük insanlar olarak görür ve öyle takdir edersek onlardan gerektiği gibi faydalanamaz ve gereken dersleri çıkaramayız. Burada yapılması gereken şey, onları kendi devrimize getirerek aramızda hissetmektir. Kur`ân'ı mütalaa ederken, her bir kelimesinin kendimize ve devrimize baktığını düşünmeli, sürekli büyüyen dalgalar gibi her an inkılâplar yapacak olan Kur`ân ile aramızdaki yabancılığı mutlaka atmamız gerekmektedir.

Kur`ân okurken, Kur`ân'da anlatılan olayların cereyan ettiği devirle, kendi devrimiz arasında bir bağlantı kuramazsak, Kur`ân'ı kendi derinlikleri ölçüsünde anlayamayız.

Kur`ân-ı Kerim, mutlak manada insanı karakterize ve ona ait şeyleri terennüm eden bir kitaptır. Madem ki Kur`ân-ı Kerim bir defa daha nazil olmayacak ve ebediyen, yani kıyamete kadar hükmü bâkî bir kitap olarak kalacak ve tazeliğini de artarak koruyacaktır; öyle ise o, mutlak manada insanı anlatacaktır ve anlatmıştır da. Kur`ân insanın destanıdır. Onda duaları, ümitleri, elemeleri, sevinç ve yeisleri ve her çeşit sorunuyla insan vardır. Bu bakımdan, Kur`ân'da kendini ve devrini bulmak isteyen, onu ciddi bir araştırma ruhuyla okumalıdır. Bu şekilde Kur`ân'ın letâfet, ciddiyet ve belagatına özen göstererek okunduğu zaman bunlardan alınacak ibret dersi ve ilham o kadar yüksek, açık ve boldur ki, kütüphaneler dolusu tarih kitapları okunup araştırılacak olsa elde edilecek ders ve alınacak ibret mesajları bu anlatılanlardan başka olmayacak ve bunların verdiği ilhamı vermeyecektir. Geçmiş toplumların bütün masalları, mitleri eski eserleri ve yaşanan olaylar araştırılmış olsa elde edilen sonuçlardan alınacak mesajların, Kur`ân'ın söz konusu kıssalarında özet olarak verilenlerin sınırını aşamadıkları görülecektir. Kur`ân'ın nâzil olmasından önce ki dillerde ve kitaplarda bu kıssaların içerdikleri gerçekler o kadar bozulmuş ve hurafelerle karıştırılmıştı ki, insanlar onları duyup dinledikçe ülfet kazanmış, dinî hisleri, bir çocuğun masal dinlemekten aldığı hayalî neşe gibi bir şey zannedecek hale gelmişlerdi. Nitekim bugün de dinler tarihini ve edebiyatını bu ruh haliyle takip etmek isteyenler oldukça çoktur. Tefsircilerden bir kısmı, bu kıssalar etrafında, Kur`ân öncesinde anlatıla gelen çeşitli rivayet ve hikâyeleri nakletmişler ve bununla Kur`ân'ın onlardaki bozulmaları nasıl bertaraf ettiğine, insanları hayalden gerçeğe nasıl götürdüğüne dair bir mukayese dersi vermişlerdir. Fakat tefsir mütalaaasına ehil olmayan birçok kimse de bu nakilleri, kıssaların tefsiri gibi anlamış ve Kur`ân da anlatılanlardan ziyade bu rivayetlerin arkasından koşarak Kur`ân'ın açtığı hakikat çıkırından aksi yönde yararlanmaya kalkışmışlar ve dini, sünnetin dışında soyut yorumlarda ve garip rivayetlerde aramaya kalkışmışlardır. Buna karşılık, sırf tabii kalmak isteyenler de, önceki insanları hiç hesaba katmayarak harika olayları ve dillerde destan olarak dolaşan bu nakilleri “*Öncekilerin masalları*” deyip geçmişler veya mutlak sûrette tabiata bağlama yolunu seçmişler veya doğa olayı deyip hadiselerin perde arkasına bakıp ibret almamışlardır. Kur`ân ise, hakikatin bu ikisi arasında bulunduğunu anlatmak için söz konusu kıssaları ne kadar güzel tebliğ etmiş ve ne ciddi bir şekilde tasvirini yapmıştır. İnsan, bütün

düşüş, çöküş ve helâk edilmelerle tarih sahnesinden silinen toplumların yok olup gitmelerine yol açan sebepleri çıkararak gelecek için ibret almanın yollarını öğrenmelidir. Hiç bir hak din, insanlığın koyduğu sosyal bir kurum değildir, aksine o, sağlam ve mutlu bir sosyal kurumun aslını ve hareket tarzını oluşturan ilâhî bir kurumdur. Ve her milletin hayat ve mutluluk kabiliyeti, kalbini verdiği yaratıcının şanıyla uyum içindedir. İnsanlara gök kapılarını açacak olan kanun, Zeyd ve Amr'ın kanunları, arzu ve hırslı istekleri değil, yaratma ve emretme hakkı kendisinde olan ve izni ve iradesi olmadan bir yaprağın dahi dalından düşmeyeceği Alemlerin Rabbi'nin kanunudur.

Bu noktadan hareketle aşağıda okuyacağınız çalışmamızda, Yüce peygamber Şuayb(a.s)'in Kur'ân'da nasıl yer aldığı ve günümüzün ticari ahlâksızlığının çağlar öncesinden bugünün gözlüğüyle nasıl tasvir edildiğini göreceksiniz.

ŞUAYB ALEYHİSSELAM

Şuayb (a.s)'in nesebi, Medyen oğlu Yeşcür oğlu Mekil oğlu Şu'ayb'dir. Ve kavmine karşı güzellikle yaptığı uyarılardan ve öğütlerden dolayı Peygamberlerin hatibi unvanıyla anılır: kendisine "*Hatibü'l-Enbiya*" adı verilmiştir. Kasas Sûresi'nde geleceği üzere Musa Aleyhisselam, Şu'ayb peygambere hizmet etmiş ve kendisine damat olmuştur. O, Medyen kavminin eşrafından *Mekil* isminde bir zatın oğludur. Mekil'in babası *Yeşcür*, Onun babası da *Medyen*'dir. Medyen ise Hz. İbrahim'in üçüncü hanımı veya cariyesi *Katurab*'tan doğmuştur.¹² Hz. İbrahim'in (a.s) Keturah'tan üreyen nesli Arabistan da ve İsraililer'in tarihinde Ketura'nın çocukları olarak pek meşhurdurlar. Bunların en önemli kolu, ataları Hz. İbrahim'in (a.s) oğlu Medyen'e izafetle Medyenliler olarak bilinenlerdi. Bunlar, Kuzey Arabistan ile Güney Filistin arasındaki bölgede ve Kızıldeniz ile Akabe Körfezi kıyılarında yerleşmişlerdi. Başkentleri, Ebu'l Fida'ya göre, Akabe Körfezi'nin batı kıyısında, bu günkü Akabe topraklarındaki Eyle'den beş günlük mesafede yer alan Medyen'di. Ketura'nın, içlerinde Dedanîler'in diğerlerine oranla daha çok bilindiği diğer çocukları, Kuzey Arabistan'da başkentleri Tebûk, eski adıyla Eyke olmak üzere (Yakut, Mu'cem'ül-Büldan'da Eyke'yi anlatırken burasının Tebûk'ün eski adı olduğunu söyler ve Tebûk'ün yerlileri de bunu doğrulamaktadır.) Teyme, Tebûk, ve el-Ulâ arasındaki bölgede yerleştiler.¹³ Hz. Şuayb'ın adı Tevrat'ta *Yetro* olarak geçmektedir.¹⁴ Hz. Şuayb'ın (a.s) büyük annesi, Lût(a.s)'in kızıdır. Şuayb (a.s)'in iki kızı vardır. Büyüğünün adı *Safûrâ*'dır. Safura Tevrat'da *Tsippora* olarak geçer.¹⁵ İnsanlar içinde uzağı gören en ferasetli üç kişiden biri sayılan¹⁶ Hz. Şuayb'ın bu kızı (Safura), çoban tutması için

¹² Elmalılı, a.g.e, c. 4, s. 2805; Miras, a.g.e, c. 9. s. 154.

¹³ Ebu'l-'Ala el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, İstanbul, 1991, 2. baskı, c. 4, s. 65, İstanbul, 1991.

¹⁴ Çıkış: III/1-10

¹⁵ Çıkış: II/21

rasetli üç kişiden biri sayılan¹⁶ Hz. Şuayb'ın bu kızı (Safura), çoban tutması için babasına, "bu adam güçlü ve güvenilir biri" diyerek referans olan *Safura*, Hz. Musa ile evlenmiştir. Bu evlilikten Hz. Musa'nın bir oğlu dünyaya geldi. Musa (as) onun adını "Yabancı diyar da garip oldum" anlamına gelen "Gerşom" koymuştu.¹⁷ Küçüğünün adı da *Abûra* idi.¹⁸ Her ne kadar Tecrid'de Hz. Şuayb'ın iki kızı olduğundan söz edilse de Tevrat'ta yedi kızının olduğu yazılmaktadır.¹⁹ İslâm Ansiklopedisinin *Medyen Şuayb* maddesinin yazarı Fr. Buhl, Şuayb (a.s)'ın Medyen ile hiç bir alâkasının olmadığını, Şuayb (a.s)'ın Hz. Musa'nın kayınpederi olduğuna dair Ahd-i Atikte buna dair hiçbir kaydın olmadığını ve Hz. Şuayb'ın Medyen ile hiç bir alâkasının olmadığını iddia ederek ciddi bir ilmî hataya düşmüştür. Halbuki Tevrat'ta Hz. Musa'nın Kayın atası *Medyan kâhini Yetro* olarak geçmektedir.²⁰

Şuayb (a.s) çok fasih Arapça konuşurdu. O, taş a ağaca bile kendini dinlettiren, belli ve tatlı dilli bir Peygamberdi. Sözleri müessirdi. O'nun için, Resûl-i Ekrem (s.a.v) Efendimiz, onun hakkında "Hatîbü'l Enbiyâ" ifadesini kullanmıştır.²¹ Fakat kavmine söz geçirememiş ve sonunda onlara şöyle demişti :

"Ey kavmim, ben size Rabbim'in risaletini tebliğ ettim ve nasihat ettim. Artık ben o kâfirlerin helâkine nasıl acırım?"²²

Hz. Şuayb (a.s) ile Musa (a.s) arasında önemli bir yakınlık vardır. Onun damadıdır. Hz. Musa yanında sekiz sene çobanlık yapmıştır. Hz. Şuayb, bir nebî ferasetiyle Hz. Musa'ya 8-10 sene sonra vahiy geleceğini anlıyor ve torunlarının nebî çocuğu olmasını arzu ettiğinden dolayı da, Hz. Musa'ya, yanında 8-10 yıl kalıp da hizmet etmeyi şart koşuyor. Bu hizmet döneminde söz kesiliyor, ancak zıfak olmuyor. Hz. Musa'nın çocukları vardır, fakat peygamber olmadıklarından dolayı meşhur olmamışlardır. Bir yönüyle zor da kalan Musa (a.s)'ı himaye etmiştir. Ona peygamberlik âsâsını vermişti. O âsâ ileride birçok mucizelerde rol alacaktır. İlâhî sohbet konu olacaktır.

Hz. Musa on yıllık bir süre Hz. Şuayb'e hizmet ettikten sonra, O'ndan izin istedi. *Safura* adındaki eşi ve ondan doğma bir oğlu olan Gerşom ve yanlarında birkaç koyun ve bir kaç torba yiyeceklerle onlara hayır dua ederek uğurlayan²³ Hz. Şuayb'e bu ayrılık çok dokunmuştu. Bundan dolayı da oldukça çökmüştü.²⁴

¹⁶ Elmalılı, a.g.e, V/38.

¹⁷ Çıkış: II/22.

¹⁸ Miras, a.g.e, VII/ 23.

¹⁹ Çıkış: II/16.

²⁰ Çıkış, Bab 3,a. 2 ; Bab 4, a.18.

²¹ Elmalılı, a.g.e, IV/ 2805-2809.

²² A'raf, 7/93.

²³ Çıkış, Bab.4, a.18.

²⁴ Abdullah Aydın, a.g.e, s. 343-344.

Hz. Şuayb (a.s) Ashab-ı Medyen'in ve Ashab-ı Eyke'nin helâkından sonra kendisine tabi olanları yanına alarak *Mekke-i Mükerrreme'*ye gitti. Vefatına kadar orada yaşadı. Vefat edince, Rûkn ile Makam arasında defnedildiği rivayet edilmektedir. Bazı alimlere göre kabri *Hatin* denilen köyde, bazılarına göre de Mekke de *Zemzem* Kuyusunun yanındadır.²⁵

Hz. Şuayb (as) tahminen günümüzden 3500 sene önce yaşamıştır.²⁶ Medyen halkına peygamber olarak gönderilmiştir. *Medyen*, İbrahim (a.s)'in oğludur.²⁷ Medyenliler kendilerini, Hz. İbrahim (a.s)'in üçüncü hanımı *Katurah'*tan doğma oğlu *Midiyan'*ın soyundan geldiklerini varsayarlardı. Doğrudan doğruya onun neslinden gelmemiş olmalarına rağmen onların tümü Onun soyundan olduklarını iddia ederek onunla gurur duyuyorlardı. Çünkü eski bir töreye göre, büyük bir zata bağlı olan herkes, daha sonra yavaş yavaş O büyük zatın torunları arasında sayılmaya başlanırdı. Nitekim, Hz. İsmail'in(a.s) soyundan gelmemesine rağmen tüm Araplara *İsmail oğulları* denmiştir. Hz. Yakup'un soyu (*İsrail oğulları*) için de durum aynıdır. Aynı şekilde, Hz. İbrahim (a.s) ın çocuklarından biri olan *Midiyan'*ın etkisi altına giren tüm bölge sakinleri *Benî Medyen* , bunların oturdukları yerler de *Medyen Bölgesi* diye anılır olmuştur.²⁸ İşte kendisini Medyen'in soyundan geldiğini kabul eden bu kavme ehl-i Medyen denmiştir.²⁹

Bunları tevhide davet ve bu kötü hareketlerinden men ve sakındırmak için, Şuayb Peygamber onlara gönderilmiştir. "*Hatîbü'l Enbiya*"³⁰ unvanıyla maruf bu aziz peygamber Medyen halkını uzun yıllar Hakka davet etmiş olmasına rağmen Medyenliler Ona hep muhalefet etmişler ve sonunda da ilâhî azapla cezalandırılmışlardır.

Şuayb (a.s)'ın kıssası değişik halkalarıyla Kur`ân`da dört ayrı sûrede geçmektedir. Bu sûreler nüzul sırasına göre :

- a. A`raf sûresi
- b. Şuara sûresi
- c. Hud sûresi
- d. Ankebut sûresidir.

²⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıssat-ı Enbiya*, I/27; Bilmen Ömer Nasûhi, *Kur`ân-ı Kerim Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, ts, II/1059; Abdullah Aydın, a.g.e, s. 343-344.

²⁶ Ebu'l-'Al'a el-Mevdûdî, a.g.e, c. 2, s. 418.

²⁷ Miras, a.g.e, IX/153.

²⁸ Mevûdî, a.g.e, II/64.

²⁹ Miras, a.g.e, IX/153.

³⁰ Miras, a.g.e, IX/153.

Bunların dışında Hac sûresinde de kendilerine gönderilen peygamberleri tekzip eden kavimler zikredilirken Ashab-i Medyen’inde peygamberleri Şuayb (a.s)’i yalanladığına sadece işaret vardır.³¹ Kissanın anlatıldığı bu ayetler sırasıyla:

1-A`raf sûresi ;

85. Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a ibadet edin, O`ndan başka ilahımız olamaz. Sizi Rabbiniz`den bir beyyine(burhan)gelmiştir.(Dolayısıyla artık) Ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik tutmayın. İslah olduktan sonra yeryüzünde(tekrar)bozgunculuk yapmayın. Şayet müminlerden iseniz bütün bunlar sizin için en hayırlı olanlardır. 86. Tehdit ederek,müminleri Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu (değiştirerek) eğmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün sizler az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın bozguncuların akıbeti nasıl olmuştur! 87. Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. O en iyi hükmedendir. 88. Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: "Ey Şuayb ! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız ya da dinimize dönersiniz" (Şuayb): İstemese de mi? dedi. 89. Doğrusu Allah bizi ondan kurtarıp (Doğru yola ulaştırdıktan) sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah`a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbim`iz olan Allah dilemedikçe ona (milletinize) dönmemiz bizim için olacak şey değildir Rabbim izin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah`a tevekkül ederiz. Rabbim`iz! Bizimle kavmimiz arasında hakla(adaletle)hükmet! Sen en iyi hükmedensin. 90. Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki: Eğer Şuayb`a uyarsanız o takdirde siz mutlaka zararda olursunuz. 91. Derken o şiddetli deprem onları yakalayverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar. 92. Şuayb`i yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb`i yalanlayanların kendileridir. 93. (Şuayb),onlardan yüz çevirdi ve(içinden) dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbin`in gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kafir bir kavme nasıl acırım.

31 Hac 44.

2-Şuara sûresi

176. Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı. 177. Şuayb onlara söyle demişti. (Allah`a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? 178. Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. 179. Artık Allah`a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. 180. Buna karşı sizden bir ücret talep etmiyorum. Benim ecrim ancak alemlerin Rabbine aittir. 181. Ölçüyü tam yapın (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın. 182. Doğru terazî ile tartın. 183. İnsanların eşyalarını eksik tutmayın (Hakki olan şeyleri kısmayın) Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. 184. Sizi ve önceki nesilleri yaratan (Allah)dan korkun. 185. Onlar şöyle dediler: Sen olsa olsa büyülenmişlerden-sin! 186. Sen de, ancak bizim gibi bir besersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan sayıyoruz. 187. Şayet doğru sözlülerden isen üzerimize gökten azap yağdır. 188. Şuayb: Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir dedi. 189. (Neticede) Onu yalanladılar da, kendilerini o gölge günününün azabı yakalayverdi. Gerçekten de o (korkunç) muazzam gününün azabıydı. 190. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler. 191. Şüphesiz Rabbin, iste O, mutlak galip ve engin merhamet sahibidir.

3-Hud Sûresi

84. Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin! Sizin için O`ndan başka ilah yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir gününün azabından korkuyorum. 85. Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın. 86. Eğer mümin iseniz Allah`ın (belalinden) bıraktığı (kar) sizin için daha hayırlıdır.. Ben üzerinize bir bekeçi değilim. 87. Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yabut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mi emrediyor? Oysa

sen yumuşak huylu ve çok akıllısın! 88. Dedi ki: Ey Kavmim! Eğer benim, Rabbim tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Sizce yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak sizce aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah`in yardımı iledir. Yalnız O`na dayandım ve yalnız O`na döneceğim. 89. Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınızı, Nuh kavminin veya Hud kavminin, yahut Salih kavminin başlarına gelenler gibi sizce de bir musibet getirmesin Lut kavmi de sizden uzak değildir. 90. Rabbiniz den bağışlanma dileyin; sonra O`na tövbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever. 91. Dediler ki: Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni gerçekten zayıf (aciz) görüyoruz. Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşıyarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin. 92. (Şuayb) "Ey kavmim dedi, sizce göre benim kabilem Allah`tan daha mi güçlü ve değerli ki onu (Allah`in emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır. 93. Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim." 94. Emrimiz gelince, Şuayb`i ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. 95. Sanki orada hiç barınmamışlardı. Biliniz ki, Semud kavmi (Allah`in rahmetinden) uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu.

4-Ankebut Sûresi

36. Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i gönderdik ve Şuayb: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın (Ahirette sevap verileceğini umduğunuz işler yapın) yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!dedi. 37. Fakat onu yalanladılar. Derken kendilerini bir sarsıntı yakalayverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.

Kıssanın farklı halkalarını değişik sekil ve üslûpla ele alan yukarıdaki ayetlerin ışığı altında; halkaları bir araya getirip, birbirleriyle kıyaslama yaparak Yüce peygamber Hz. Şuayb aleyhisselamin hayatini ve geçirdiği safhaları aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

Kıssanın farklı halkalarını değişik sekil ve üslûpla ele alan yukarıdaki ayetlerin ışığı altında; halkaları bir araya getirip, birbirleriyle kıyaslama yaparak Yüce peygamber Hz. Şuayb aleyhisselamin hayatini ve geçirdiği safhaları aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

MEDYEN`İN COĞRAFİ KONUMU

Medyen`in bulunduğu yer ile ilgili söylenen rivayetler farklı olup Kur`ân`da da bu hususta isminin zikrinden başka her hangi bir net işaret bulunmamaktadır. Yalnız bu

şehrin Filistin ile Hicaz arasında Tebuk'a mücavir, Kızıl Deniz sahilinde olduğu görüşü ağır basmaktadır. Ancak, Kur'an-ı Kerim coğrafi konum olarak Medyen'in, Semud ve Lut kavimlerinin yaşadıkları yere yakın olduğundan da bahseder. Hud sûresi 89. ayette:

Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nuh kavminin veya Hud kavminin, yabut Salih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin. Lut kavmi de sizden uzak değildir.
Buradaki

"Lut kavmi sizden uzak değildir" ifadesinden coğrafi anlam da çıkarmak mümkündür. Çünkü Sodom ve Gomora şehirleri Medyen ile gerçekten de coğrafi konum olarak birbirlerine çok yakındır. Çünkü o şehirler Medyen'in yakın kuzeyindedir.

Medyen, Kızıl Deniz'in Kuzeydoğu sahillerinden Akabe şehrine kadar olan bölge idi. Hz. Şuayb tarafından kurulmuştu. Halkı Araptı.³² Medyen'liler ile Eykeliler'e aynı peygamberlerin gönderilmiş olmasının sebebi, her iki kabilenin de aynı soydan gelmiş olmaları, aynı dili konuşmaları ve yan yana komşu bölgelerde yerleşmiş bulunmaları olsa gerektir. Aynı yörelerde yan yana yaşamış ve birbirleriyle evlilik gibi sosyal ilişkiler içinde bulunmuş olmaları da mümkündür. Sonra, bu iki akraba kabilenin ikisi de, meslekten ticaret adamlarıydılar ve aynı kötü hayat, sosyal ve ahlâki düşüklük içinde idiler. Kitabı Mukaddes'in ilk kitaplarına göre, bunlar Baal-peo'a taparlardı. Yani putperesttiler. İsrail oğulları Mısır'dan çıkıp da bunların bölgelerine girince, aynı putperestlik ve zina hastalığından etkilenmişlerdi. Yine, bunlar biri Yemen ile Suriye'yi, diğeri İran Körfezi ile Mısır'ı birleştiren iki uluslar arası ticaret yolu üzerinde yerleşmiş bulunuyorlardı. Bu avantajlı durumları nedeniyle, büyük ölçüde yol kesiciliğe başlamışlardı ve ağır haraçlar ödemedikçe hiçbir kervanın geçmesine izin vermiyorlardı. Böylece, ticaret yollarını bir hayli tehlikeli hale getirmişlerdi. İşte bu sebeplerle Allah (c.c) her iki kavme de aynı peygamberi göndermiş ve bu peygamber kendilerine aynı öğretileri ve aynı mesajı getirmiştir.³³ Medyen toprakları, Hicaz'ın kuzeybatısında oradan Kızıl Deniz'in doğu sahiline, güney Filistin'e, Akabe Körfezine ve Sina Yarımadası'nın bir bölümüne kadar uzanan bölgelerde yer alır.³⁴ Peygamberimizin zamanında, Medyen şehrinin ismi yalnız bir defa geçmektedir. O da Peygamberimizin oraya Zeyd b. Harise Kumandasında bir kuvvet göndermesi münasebeti ile, bir de bölge keşiflerinden bahseden şair Kusayyır (ölm.723)'in, Muhammed b. el-Hanefiyye'nin Eyle (Aylâ)'ye yaptığı seyahatlerinde istidradî olarak geçmektedir. İslâm coğrafyacıları bu şehri bir sahil şehri olarak zikrederler. Tebuk'ten altı günlük bir mesafede gösterilir. Medyen, Eyle'den Medîne'ye giden hacıların takip ettikleri yol üzerinde ikinci konak yeri idi ve Mekte'ye bağlı mevkiiler arasında yer alıyordu. 9.Asırda, Yakubi Medyen'in akar ve memba suları, bahçeleri, hurmalıkları bol bir bölge-

³² M. Ahmed Cad'el Mevla, M. Ebu'l-Fadl İbrahim, *Kasas-ul Kur'an*, s.123, 10. bs, Beyrut, 1389/1969.

³³ Ebu'l-'Al'a el-Mevdûdî, a.g.e, c. 4, s. 65.

³⁴ Ebu'l-'Al'a el-Mevdûdî, a.g.e, c.2, s. 63.

de bulunduğundan, karışık bir etnik yapıya sahip olduğundan bahsetmektedir. İstahrî, Medyen'in, Tebûk'ten daha büyük olduğunu söylemekte ve şahsî hatıralarına dayanarak, Hz. Mûsa'nın orada Şuayb (a.s.)'in sürülerini suladığı ve o devirde bir evin altında gizli bulunan bir su kaynağından bahsetmektedir. Sonradan bu şehir yavaş yavaş rağbetten düşmüştür. 12. Asırda, İdrisî bu şehirden, gelir kaynakları olmayan bir ticaret şehri olarak bahseder; *Ebu'l-Fidâ'ya* göre, 14. Asırda harabe halinde bulunmakta idi. Bu şehir, ancak son devirlerde, *Rüppel*, *Burton* ve *Musil* tarafından yeniden ziyaret edilmiştir. Arapların mezar çukurlarına atfen *Mağair Şuayb* dedikleri büyük harabeler, sahil kasabası *Maknâ*'dan 28 km.lik bir mesafede, 28 derece 28' kuzey enleminde, akarsuları, hurmalıkları ile meşhur *el-Bad'* vadisinin güney kısmında bulunmaktadır. *Burton'a* göre, 29 derece 28' ve 27 derece 40' kuzey enlemleri arasında bulunan bütün ülkeye *Arz-ı Medyen* denmektedir.³⁵ Medyen'de yaşayanlar büyük tüccar idiler. Ölçüleri ve tartılarıyla ve silik, kesik, ayarı ve standardı bozuk paralarıyla halkı aldatırlardı.³⁶ *Medyen*, Kızıldeniz sahilini takip eden Yemen-Mekke ve oradan Suriye ticaret yolu güzergâhı ile Irak'tan Mısır'a giden ticaret yollarının kesiştiikleri ve Tebûk'ün hizasında bir şehir olduğu için, buralar ve halkı Araplar arasında çok iyi tanınıyordu. Medyen helâk olduktan sonra bile, Suriye ve Mısır'a giden ticaret kervanlarının yollarının onların arkeolojik kalıntılarının arasından geçmesi sebebiyle de hatırlanırlardı.³⁷ Eski çağlarda oldukça mamurdu. Mısır Firavunlarından ve Romalılarından kalma birçok harabeler vardır. Buralar Hz. Şuayb'ın ve Hz. Musa'nın birçok mucizeler gösterdiği yerlerdi.³⁸

Elmalılı Medyen hakkında; “Medyen Hz. İbrahim evlatlarından Medyen'in nesli olan bir kavim olup, merkezleri Şap Denizi kıyısında onun kurduğu bir şehir imiş, der.”³⁹

HZ. ŞUAYB(A.S.)'İN YAŞADIĞI DÖNEM

Dikkat edilecek olursa zikri geçen ayetler Hz. Şuayb (a.s.)' in kavmini davete başladığı peygamberliğine kadar geçen dönemden bahsetmemektedir. Bunun sebebi Hidayet rehberi olan Kur`ân'ın kıssa irad etmedeki hedefleri içerisinde muhatabın ders ve ibret alması yatmaktadır. Bu hedef veya değerlerle uzaktan yakından ilgisi olmayan konulara Kur`ân'ın temas etmesi düşünülemez. Binaenaleyh Kur`ân bu devreyi anlatmayı kayda değer bir işaret veya fayda görmediğinden zikretmemiştir. Aynı durum Kur`ân'da zikri geçen diğer peygamberlerin kıssalarında da geçerlidir. Çocukluk devrelerinin bazı halkaları Kur`ânda zikredilmiş peygamberler istisna teşkil etmez. Zira zikredilen her hal-

³⁵ FR.BUHL., *İslâm Ansiklopedisi*, M.E.B, İstanbul, 1972, V/473,

³⁶ Kâmil Miras, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi, 3.baskı, Ankara,1975, IX/153.

³⁷ Ebu'l-‘Al’a el-Mevdûdî, a.g.e, c. 2, s. 64.

³⁸ Miras, a.g.e, c.7, s. 22.

³⁹ Yazır, Elmalılı Hamdi; 4/559.

ka o peygamberin kavmine olan davetinin bir parçası olmuş, Kur`ânın hedefleri içerisinde en önemli yere haiz olan insanları hidayete yönelik telkinat ve işaretler, o halkada muhakkak yer almıştır.⁴⁰

HZ. ŞUAYB'(A.S)'İN DAVET ETTİĞİ TOPLULUK

A`raf, Hud ve Ankebut sûreleri Şuayb (a.s) in Medyen`e gönderildiğini haber vermektedirler. Bu ayetler sırasıyla:

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a ibadet edin, O`ndan başka ilahiniz olamaz. Sizi Rabbinizden bir beyine (burhan) gelmiştir. (Dolayısıyla artık) Ölçüyü, tartıyı tam yapın. İnsanların eşyalarını eksik tutmayın. İslah olduktan sonra yeryüzünde (tekrar) bozgunculuk yapmayın. Şayet müminlerden iseniz bütün bunlar sizin için en hayırlı olanlardır.⁴¹

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin! Sizin için O`ndan başka ilah yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır(ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum⁴²

Yani böyle devam eder giderseniz, noksan ölçü ve tartı ile haksızlığı sürdürürseniz, elinizdeki hayrı yitirdikten başka, bir gün gelecek ki, onun azabı hepimizi kuşatacak, hiçbiriniz ondan kurtulamayacaksınız. Sizin böyle top yek ün bir azaba uğramanızdan korktuğum size acıdığım için bu nasihatları yapıyorum.⁴³

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i gönderdik ve Şuayb: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin, Abiret gününe umut bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın! Dedi.⁴⁴

Şuara sûresinde de Yüce peygamberin Ashab-ı Eyke`yi de davet ettiği görülmektedir;

40 Meryem 30-34, 42. En`am 74.

41 A`raf 85.

42 Hud 84.

43 Yazır, Elmalılı Hamdi; 4/560.

44 Ankebut 36.

*Eyke halkı da peygamberlerini yalancılıkla suçladı. Şuayb onlara şöyle demişti. (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.*⁴⁵

Bazı müfessirler, adı geçen her iki kavim de aynı kavim olup, Kur`ân her iki ismi de kendilerine atfedilen iki ayrı isim olduğundan bahsetmişlerdir, Ayrıca O Yüce peygamberin A`raf, Hud ve Şuara sûrelerinde kavmini davet ederken onlardan talep ettiği ve nehiy ettiği şeyler aynıdır, dolayısıyla tek bir kavim olması gerekir, derler.

Bazılarına göre de Ehl-i Medyen`ve Ashab-i Eyke ayrı iki kavimdirler. Mevdûdî, "Medyenliler'le Eykeli'ler kuşkusuz iki ayrı kavim idiler; fakat aynı gövdenin dallarıydılar" der.⁴⁶ Kanaatimizce Medyen de Eyke de Peygamberleri tek olan iki ayrı topluluktur. Allah her iki kavme de aynı peygamberi göndermiş ve bu peygamber kendilerine aynı öğretileri ve mesajı getirmiştir.⁴⁷ Kur`ân'dan anladığımıza göre de bu böyledir.

*"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'i gönderdik."*⁴⁸

*"Eyke halkı da peygamberlerini yalancılıkla suçladı. Şuayb onlara: ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim." demişti*⁴⁹

COĞRAFİ KONUM OLARAK EYKE

Eyke, Hicaz bölgesinin sonunda ve Şam bölgesinin de başlangıcı ile Mekke-i Mükerrme'nin ortasında bir şehirdi. Dört mühim bölgenin ortasında olması dolayısıyla önemli bir ticaret merkeziydi. Şimdi harap bir haldedir.⁵⁰ Eyke halkı Eyke'yi çok güzel imar etmişler bağ ve bahçelerle süslemişler bağlarını sarmaşıklar şeklinde koruluklar haline getirmişlerdi.⁵¹

Eyke, "yumuşak ağaç bitiren bataklık", veya sık ve ağaçları birbirine girift ormanlığa denir. Bu bölgenin ağaçları Mukil ağacıdır. "*Arap tutkalı*" denen bir tutkal bu ağaçlardan üretilmektedir. Bu şehir halkı da Şuayb (a.s)'ın ümmeti olduğu için buranın halkına da Kur`ân dilinde *Ashab-ı Eyke* denilmiştir. "*Eyke*" kelimesi bazı kıraatlarda "*Leyke*" şeklinde de okunmaktadır.⁵² *Ashab-ı Eyke*, Medyen halkından başkadır. Şuayb (a.s)'ın halkın-

⁴⁵ Şuarâ 176-178.

⁴⁶ Mevdûdî, a.g.e, c. 4, s. 65.

⁴⁷ Mevdûdî, a.g.e, c. 4, s. 65.

⁴⁸ Ankebut, 36.

⁴⁹ Şuara, 176-178.

⁵⁰ Miras, a.g.e, c. 8, s. 45.

⁵¹ Aydın Abdullah, *Peygamberler Taribi*, s. 339-344, İstanbul, 1979.

⁵² Miras, a.g.e, c. 9, s. 154; Yazır M. Hamdi, *Hak Dini Kur`ân Dili*, c. 5, s. 3640, İstanbul, 1935.

dan değildir. Bu bakımdan Onun Medyenliler'e gönderildiğini ifade eden ayette "*kardeşini*" denildiği halde Ashab-ı Eyke'den bahseden ayette kardeşlik kaydı bulunmamıştır. Fakat Kur`ân-ı Kerim'de Hz. Şuayb'in Ashab-ı Eyke'yi de irşat için de gönderildiği zikredilmektedir.⁵³ Öncelikle Şuayb (a.s) Medyenliler'e tebliğde bulunmuş onların helâkı'ndan sonra yanındaki inananlarıyla daha güney doğuda Hicaz'a yakın bölgede oturan Eyke halkı na tebliğde bulunmak üzere emin bir elçi olarak gelmişti. Eyke halkı şirk ve birtakım ticarî ahlâksızlıklara sahipti. Ölçüde tartıda hile yapıyorlar, terazilerin ayarlarını bozarak haksız kazançlarla başkasının hakkını yiyorlar, kul hakkına riayet etmiyorlar çeşitli yolsuzluklarla elde ettikleri haksız kazançlarla sermayelerini arttırıyorlardı. Yemen ile Suriye'yi birleştiren ticaret kervan yollarının üzerinde yerleşim merkezleri olduğu için onların yollarını kesip, ellerinde ve avuçlarında ne varsa yağma etmek onlar için sıradan bir olaydı. Onlardan ağır haraçlar ödemedikçe hiçbir kervanın geçmesine izin vermiyorlardı. Eyke halkı da Medyenliler gibi Şuayb (a.s)'ı yalanladılar,"*zulle günii*" nün azabıyla helâk oldular.⁵⁴

Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladı⁵⁵ denmektedir. Şuara dışında her üç sûrede Şuayb(a.s)'in kendi kardeşleri olduğu vurgulanmaktadır. Şuara sûresinde ise bu nisbiyet yoktur. Ayrıca Ashab-i Eyke`ye inen azabın Ehl-i Medyen`e inen azaptan farklı olması her ikisinin ayrı kavimler olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Elmalılı da bu görüşü destekleyerek; "Eyke halkı, Eykeliler, -Leyke kıraatlerine göre, Leykeliler- Eyke yumuşak ağaç bitiren bataklık demek olup Medyen'e doğru deniz sahilinde bir yerin adıdır. Burada yaşayan birtakım insanlar vardı Şuayb (a.s) bunlara da gönderilmişti. Fakat onların kavminden değil, yabancı idi. Onun için "*Abûbum*" (Onların kardeşi) denilmeyecek sadece Şuayb, denilmiştir," der.⁵⁶

HZ. ŞUAYB (A.S)' IN DAVETİ

Kıssanın geçtiği elimizdeki ayetlere göz atarsak Şuayb (a.s)'in davetinin diğer peygamberlerin davetlerinde olduğu gibi üç ana noktada birleştiği görülür :

1-Allah`a Şirk Koşmamak

Tevhit inancı bütün semavi dinlerin ortak ve değişmeyen davetidir. Hayatın da gayesi budur. Toplum içindeki sosyal ilişkilerin de vazgeçilmez esasıdır.

⁵³ Şuara, 176-190.

⁵⁴ Zulle: Bulutun ve ağacın gölgesine denir. Ashab-ı Eyke helâk edildiği sırada güneş müthiş bir sıcaklık neşretmiş ve halk sıcaktan bunalmıştı. Bu esnada, gökyüzünde bir bulut belirmiş o bulut sayesinde serin bir rüzgâr esmeye başlamıştı. Halk bu bulutun gölgesine sığındığı sırada bulut bunları ateş halinde bastırarak helâk etmiştir. Miras, a.g.e, c. 9, s. 155.

⁵⁵ Şuarâ 176

⁵⁶ Yazır, Elmalılı Hamdi; a.g.e, 6/113.

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim!

Allah`a ibadet edin, O`ndan başka ilahiniz olamaz. Sizce Rabbinizden bir beyyine (burhan) gelmiştir...⁵⁷

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim!

Allah`a kulluk edin! Sizin için O`ndan başka ilah yoktur....⁵⁸

2-İbadet etmek

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a ibadet edin, O`ndan başka ilahiniz olamaz. Sizce Rabbinizden bir beyyine (burhan) gelmiştir.⁵⁹

Artık Allah`a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.⁶⁰

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin! Sizin için O`ndan başka ilah yoktur..⁶¹

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i gönderdik ve Şuayb: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın (Ahirette sevap verileceğini umduğunuz işler yapın..⁶²

57 A`râf 85.

58 Hud 84.

59 A`râf 85.

60 Şuarâ 179.

61 Hud 84

62 Ankebut 36

3-Münkerden alıkoymak

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a ibadet edin, O`ndan başka ilahınız olamaz. Sizde Rabbinizden bir beyyine (burhan) gelmiştir. (dolayısıyla artık) Ölçüyü, tartıyı tam yapın insanların eşyalarını eksik tutmayın. İslah olduktan sonra yeryüzünde (tekrar) bozgunculuk yapmayın. Şayet müminlerden iseniz bütün bunlar sizin için en hayırlı olanlardır. Tehdit ederek, müminleri Allah yolundan alıkoymak ve o yolu (değiştirerek) eğmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün sizler az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın bozguncuların akıbeti nasıl olmuştur!`⁶³

Ölçüyü tam yapın (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın Doğru terazi ile tartın İnsanların eşyalarını eksik tutmayın (Hakkı olan şeyleri kızmayın) yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın.`⁶⁴

Medyen`e de kardeşleri Şuayb`ı (gönderdik) Dedi ki: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin! Sizin için O`ndan başka ilah yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum. Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.`⁶⁵

Meyden`e de kardeşleri Şuayb`i gönderdik ve Şuayb: Ey kavmim! Allah`a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın (Ahirette sevap verileceğini umduğunuz işler yapın) yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!dedi.`⁶⁶

63 A`raf 85, 86.

64 Şuarâ 181, 182, 183.

65 Hud 84, 85.

66 Ankebut 36.

MEDYEN VE EYKE HALKI'NIN DAVET KARŞISINDA TUTUMLARI

Her iki kavminde Yüce peygamber Şuayb (a.s)'a karşı tutumları elimizdeki ayetlerde açıkça beyan edilmektedir. A`raf sûresinde Ehli Meyden peygamberlerini ve ona inananları kendi dinlerine dönmedikleri takdirde yaşadıkları bölgeden çıkarmakla tehdit etmektedirler;

Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız ya da dinimizi dönersiniz"(Şuayb): İstemesek de mi? Dedi.⁶⁷

Hud sûresinde ise peygamberlerinin söylediklerini anlamadıklarını, kabilesinin hatırına kendisine ilişmediklerini, aksi takdirde recm edeceklerini belirtirler;

Dediler ki: Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni gerçekten zayıf (acı) görüyoruz. Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taslayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin.⁶⁸

"Anlamıyorlardı, çünkü kulak vermiyorlardı, dikkatle dinlemiyorlardı, vahiy ve nübüvveti önem vermiyorlardı. Genellikle bütün fena insanlarda olduğu gibi, herkesin arzularını kendi arzu ve istekleri gibi zannettiklerinden dolayı, bir insanın dünya çıkarlarından ve kişisel duygulardan kurtularak, sırf Allah rızası için çalışıp çabalayacağını "Ben ıslaktan başka bir şey istemiyorum." sözünde samimi olacağını kafalarına sığdıramıyorlardı. İhlas ve tevekkülün ne olduğunu anlayabilmeleri için kendilerinde de biraz samimiyet, içtenlik, ihlas ve tevekkül bulunması gerekiyordu. Kendilerinde böyle bir duygu bulamadıkları, özellikle tevhit inancını tanımadıkları için kör bir tabiatçı, bir materyalist kafayla düşündüklerinden, beşerin işlediği günahlarla birtakım semavi afetler arasında bir ilişki bulabileceğine ihtimal vermiyorlardı. Allah'ı bırakıp, şuna buna tapmakla, ölçüyü, teraziyi, eksik yapmakla, fitne fesat çıkarmakla dünyadaki düzenin bozulacağını, tufanlar ve zelzelelerin olacağını anlamıyorlardı. Velhasıl sarih ve apaçık olan bu sözlere inanmak istemiyorlar, bu gibi sözlerin arkasında gizli niyetler, art düşünceler ve başka maksatlar aramaya çalışıyorlar, bu sözlerden gocunuyorlar, endişeleniyorlar da "biz senin söylediklerinin çoğundan bir şey anlamıyoruz", "sen ne demek istiyorsun?" "Sen neye güvenip de bizi böyle tehdit ediyorsun?" Kesinlikle biz seni kendi içimizde zayıf biri olarak görüyoruz, eğer rahın (yani hısım akrabandan, saygı duyduğumuz yakınlarından beş on kişi) olmasaydı, muhakkak ki seni recm eder, taşa tutar, öldürürdük. Sen bize karşı güçlü biri değilsin, aziz değilsin. Yani bizim gözümüzde şahsen senin bir değer, bir önemin yoktur, bize göre sen hatırı sayılan, kıymet verilen biri değilsin. Yani sana saygımızdan dolayı değil, senin yakınlarından olup da bizimle beraber olan, sana uymayıp bizim dinimizde bulunan bir kaç hısım akraban var ki, işte biz onların hatırı için şimdiye kadar sana dokunmadık."⁶⁹

67 A`raf 88.

68 Hud, 91.

69 Yazır, Elmalılı Hamdi; a.g.e, 4/560,561.

Ankebut sûresinde ise durum net bir şekilde tespit edilmiş, tek bir kelime ile ortaya konmuştur;

“Fakat onu yalanladılar. Derken kendilerini bir sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.”⁷⁰

Ashab-i Eyke`ye gelince durum pek farklı değildir. Onlarda Yüce peygamberlerini yalanlamışlar, kendisinin büyülediğini ve herhangi bir beşerden farklı olmadığını belirtmişlerdir. Bu meşhedde ayrıca Ashab-i Eyke`nin peygamberlerinden vaat ettiği azabı getirmekte acele etmesini istemeleri gözlenir:

*Onlar söyle dediler: Sen olsa olsa büyülenmişlerdensin! Sen de, ancak bizim gibi bir besersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan sayıyoruz. Şayet Doğru sözlülerden isen üzerimize gökten azap yağdır.*⁷¹

Dikkat edilecek olursa Yüce peygamberin davetine karşı her iki kavmin tutumu her konum da farklı zaviyelerden ele alınmaktadır. Ve her halkada diğerinde yer almayan farklı bir yön işlenmektedir. İşte bu halkaları bir araya getirecek olursak önümüze her iki kavminde peygamberlerine karşı olan tutumlarının ayrıntılarını kapsayan bütün bir portre ortaya çıkacaktır ki o da:

- a- Davet ettiği dini bırakıp kendi dinlerine dönme talepleri,
- b- Aksi takdirde yaşadığı memleketinden ihraç etme tehdidi,
- c- Kendisinin tek başına zayıf olup onların nazarında bir kıymet arz etmediği,
- d- Mensup olduğu kabilesi olmasa recm edecekleri,
- e- Kendisine sihir yapıldığı isnadı,
- f- Peygamber olamayacağı, herhangi bir beşerden farklı olmadığı,
- g- Söylediklerinin doğruluğunu ispat sadedinde vaat ettiği azabı getirmesi talepleri,
- h- Yukarıda bahsi geçen halkaların özeti mahiyetinde tek kelimeyle “tekzip” etmeleri.

MEDYEN VE EYKE HALKI'NIN AKİBETLERİ

Kur`ân-ı Kerim’de Medyen halkı için;

⁷⁰ Ankebut, 37.

⁷¹ Şuarâ 185, 186, 187.

Derken o **şiddetli deprem** onları yakalayverdi de yurtlarında **diz üstü donakaldılar**. Şuayb`i yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb`i yalanlayanların kendileridir.⁷²

Emrimiz gelince, Şuayb`i ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.⁷³

Fakat onu yalanladılar. Derken kendilerini bir sarsıntı yakalayverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.⁷⁴

Eyke Halkı için; Şayet doğru sözlülerden isen **üzerimize gökten azap yağdır**. (Neticede) Onu yalanladılar da, kendilerini **o gölge gününün azabı** yakalayverdi. Gerçekten de o (korkunç) muazzam günün azabıydı.⁷⁵

Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, **Nuh kavminin veya Hud kavminin, yabut Salih kavminin** başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin **Lut kavmi** de sizden uzak değildir.⁷⁶ Rabbimiz`den bağışlanma dileyin; sonra O`na tövbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever.⁷⁷ buyurulmaktadır.

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre Medyen Halkı ile Eyke halkına iki ayrı ilâhî musîbet gelmiştir. Medyen halkı Lût Kavmi gibi şiddetli bir sarsıntı ile, Eykeliler ise, Nuh Kavmi, Hud ve Salih (a.s)`in kavmi Semud gibi, içinde rahmet olmayan azap kasırgaları, fırtınaları, yıldırımları ve büyük tufanın azgın dalgalı sularıyla helâk edilmişlerdir. Burada Hz. Şuayb`in

“Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nuh kavminin veya Hud kavminin, yabut Salih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin. Lût kavmi de sizden uzak değildir.”⁷⁸ derken, kavmine o felaketlerin büyüklüğünü hatırlatıyor, mekân olarak yakın oluşuna dikkat çekiyor ve aynı zamanda ciddi ciddi endişe duyuyordu. Her şeye rağmen, Rabbimiz`den

⁷² A` raf, 91-92.

⁷³ Hud, 94.

⁷⁴ Ankebut, 37.

⁷⁵ Şuara, 187, 189.

⁷⁶ Hud, 89.

⁷⁷ Hud, 90.

⁷⁸ Hud, 89.

af dilerseniz, tövbe ederseniz, Rabbim bağışlar, çünkü O, çok merhametlidir. O, iman edip Salih amel işleyenleri sever...derken kavmine olan merhametini ortaya koymakta idi ve 'geliyorum' diyen muhtemel azaptan da kurtulmanın mümkün olabileceğini bir kez daha hatırlatmış oluyordu. Bunca ikazlara rağmen kavminin inkârı karşısında azabın mukadderliğini gören Hz. Şuayb (a.s);

Onlardan yüz çevirdi ve (içinden) dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbim'in gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!?"⁷⁹

Burada dikkati bir hususa çekmek istiyoruz. Afrika kıtasının doğusundan başlayıp Habeşistan platosunu kırarak Kızıl Deniz'in dibinden geçip Akabe Körfezi'nden Lût Gölü'ne çıkan Gor Çukurluğu'ndan kuzeye oradan doğu Anadolu'ya kıvrılan güney ve kuzey Anadolu fay hattı ile birleşen, kuzey Arabistan fay hattının Medyenliler'in yaşadığı bölgeden geçmesi ve helâk olan **Sodom** ve **Gomora'nın** yani Lût Kavmi'nin ve Medyen halkının yerleşim mekânlarının bu hat üzerinde olması oldukça düşündürücüdür.⁸⁰

Medyen halkı; caka yapıp çalım sattığı, üzerinde mesken tuttuğu fay hattının hesabını yapmıyor, peygamber uyarılarına kulak asmıyor, insanlara zulmetmeye devam ediyor, haksız kazançla ve şeytanın bile aklına gelmeyen bin bir çeşit hile ve tuzaklarla halklardan hortumladıkları, çaldıkları, zorla aldıkları fahiş haraçların hesabını yapıyorlar, dürüst ve namuslu vatan evlâtlarını yurtlarından yuvalarından sürmekle taşla tutmakla tehdit ediyorlar, vatana ihanet etmekle suçluyorlar ve yargılıyorlar, toplum içinde anarşi ve fitne çıkarıyorlar, suç ve cinayet işlemek için oluşturdukları çetelerle halkın anasından emdiği sütü burunlarından getiriyorlar, sıkıntılarını isyanlarını fikirlerini dile getirmek ve ifade etmek isteyenlere mani oluyorlardı. Her türlü ekonomik, siyasi ve askerî güç ellerinde olduğu için halkın helal alın terinden olan, alternatif dürüst sermayeye renklerin çeşidi sayısınca kulp takıyorlar, onlara geçit vermiyor ve hayat hakkı tanımıyorlardı. İşte kendi hesaplarına kurdukları böyle sırcadan bir dünyada yaşarken,

Ansızın o şiddetli deprem onları yakalayverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar. Şuayb'i yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'i yalanlayanların kendileridir.⁸¹

Emrimiz gelince, Şuayb'i ve onunla beraber iman edenleri tarafımdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.⁸²

⁷⁹ A'raf, 93.

⁸⁰ *Bilim ve Teknik*, sy. 152, s. 17, TÜBİTAK, Ankara, 1980.

⁸¹ A'raf, 91-92.

⁸² Hud, 94.

*Eyke'ye gelince: Onlar da Medyenliler gibi Hz. Şuayb'ın uyarılarına kulak vermediler. Onu yalancılıkla ve büyüçülükle suçladılar. Onlar şöyle dediler: Sen olsa olsa büyülenmişlerdensen! Sen de, ancak bizim gibi bir besersin. Bil ki, biz seni ancak yalancılardan sayıyoruz. Şayet Doğru sözlülerden isen **üzerimize gökten azap yağdır.** Şuayb:Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir dedi. .(Neticede) Onu yalanladılar da,kendilerini o **gölge gününün azabı** yakalayverdi. Gerçekten de o (korkunç) muazzam günün azabıydı. Doğrusu bunda büyük bir ders vardır;ama çokları iman etmezler⁸³.*

Eykeliler üzerlerine gökten bir azap yağmasını Hz. Şuayb'ın yalan söylemediğinin bir göstergesi olarak kabul edeceklerdir. Aslında onların zannına göre bu mümkün değildir de. 'Hele bir görelim doğru mu söylüyor' dercesine öylesine gökten bir azap yağmasını istiyorlar. Şimdi bakın neler oluyor..?!

Artık onlar gökten yağacak azabı beklemeye başladılar. Azap vakti gelince, ortalığı kasıp kavuran bir sıcaklık sardı. O kadar ki, akan sular bile kaynadı. Eykeliler ne yapacaklarını şaşırıldılar. Rivayetlere göre bu sıcaklık yedi gün yedi gece devam etmişti. Sıcaklığın şiddetinden ve rutubetin yoğunluğundan nefesleri tıkanmış, boğulacak gibi olmuşlardı. Su kaybını önlemek için soğuk su yerine aşırı sıcaklığın tesiriyle kaynayan sulardan içmek zorunda kalmışlardı. Ancak o su da onları kandırmıyor içtikçe içiyorlardı. Dışarıda duramayan Eykeliler bu sefer çaresizlik içerisinde bir gölgeden öbür gölgeye koşuşturuyorlar, ağaç gölgelerine, mağaralara ve evlerinin içine girip sokulmuşlar ama oralarda da duramamışlar ve sonra ovalarına fırlamışlardı serinlemek için... Sekizinci gün, geniş ovaların ufkunda koyu gölgeli kubbemsi siyah bir bulut güneşin önüne geçip gölge oluşturmuştu. Bunu gören Eykeliler gölgeden yararlanmak için birbirlerine seslenerek o bulutun altına tek bir fert kalmaksızın can atarak toplanmışlardı. Fakat heyhat ..! Serinlemek için altına toplandıkları buluttan gölgelik, o zulle, Eykeliler' in acı kaderini belirleyecekti. O gölgelik Allah tarafından ilâhi bir azap olarak ateş halinde üzerlerine inmiş, hepsini alevler yemiş bitirivermişti. Böylece üzerlerine gökten yağmasını alaylı bir sabırsızlıkla istedikleri azap gelmiş oldu.⁸⁴

Seyyid Kutub *Zılâl*'de rivayetleri şöyle özetler: Denilir ki önce onları çok şiddetli boğucu, nefesleri kesici ve göğüsleri daraltıcı bir sıcak dalgası kapladı. Sonra da bulutlar peyda oldu, gölgelendiler ve serinlediler. Daha sonra da kulakları patlatan şiddetli gök gürültüleriyle birlikte gelen yıldırımlar onları tır tır titretmiş ve yerle bir etmiştir.⁸⁵

⁸³ Şuara, 185-190.

⁸⁴ Elmalılı, a.g.e, c. 6, s. 113-114; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya*, c. 1, s. 27, sadeleştiren: Mahir İz, M.E.B. neşriyat; Çantay Hasan Basri, *Meâl*, c. 2, s. 670.

⁸⁵ Kutup Seyyid, *fi Zılâli'l Kur`ân*, c. 11, s. 86, İstanbul.

Eykeliler'in bir kara buluttan çıkan alevli ateşle helâk olmaları üzerinde durulmaya değer bir husustur. Çünkü bu kara buluttan çıkan yıldırımların kıvılcımlarıyla Eykeliler cezalandırılmışlardır. Onlar alev alev bir sıcaktan kaçarken serinlemek için sevinçle gölgesine koştukları bir başka kıvılcımlar saçan azap bulutunun arasında yok olup gitmişlerdi.

Eykelilerin helâki ile Âd Kavminin helâkları birbirlerine çok benzerlik arz ediyor. Tek farkla O da Âd'ın dondurucu kocakarı soğuklarıyla helâkidir. Onlar yağmur getirecek bir bulut beklerken siyah bir azap bulutu şeklinde yayıla yayıla dağların aralarındaki derelere geçitlere doğru ilerlediği görülmüştü. Bunu Âd kavmi;

*"Bu karşı ki yerle gökleri birleştiren ufukta beliren yağın bulut da nedir? Bizze yağmur mu yağdıracak ne!?" Hud(a.s) Onlara, "Hayır hayır!! O hızla gelmesini belediğiniz şeydir. Elîm bir azap verici yeldir." "O yel Rabbim'in emri ile her şeyi yok edecek ortadan kaldıracaktır."*⁸⁶

*"İsteyip durduğunuz azabın gelmesini bekleyin. Muhakkak ki ben de sizlerle bekeleyeceğim."*⁸⁷

"Eykeliler sıcaktan bunaldıkları için bulutun gölgesine koşmuşlardı. Fakat onlarsa umduklarının aksiyile, yıldırımlarla karşılaşmışlardı. Bir tek yıldırımın 3.750 milyon kw'lık elektrik gücünü taşıyabileceğini düşündüğümüzde Eykeliler'in maruz kaldığı buluttan boşalan elektrik akımından oluşan ateş topunun sahip olduğu sıcaklığın cehenneme rahmet okutacak korkunçlukta olduğunu bilmem ki hatırlatmaya gerek var mı?"⁸⁸ Yıldırımların sıcaklığı güneşin yüzeyindeki sıcaklıktan beş kat daha fazladır. Resûl-i Ekrem Efendimiz bütün bunları bildiği için, gökte ne zaman bir bulut, fırtına, gök gürültüsü ve şimşek çıktığını görse Onu bir endişe sarar, mübarek benzi sararır ve solardı ve şöyle dua ederdi: *"Allah'ım ! bu rüzgârın hayrından, taşıdığı şeyin hayrından ve gönderildiği hususun hayrından senden ister, bu rüzgârın şerrinden, taşıdığı şeyin şerrinden, gönderildiği hususun şerrinden Sana sığınırım."*

İbni Ömer (r.a) den: Hz. Peygamber, gök gürültüsünü işittiği ve yıldırım gördüğü zaman, şöyle dua ederdi: *"Allah'ım bizî gazabınla öldürme! Bizî azabınla helâk etme! Bizze bunlardan önce afiyet ver!"*⁸⁹

Yine Hz. Aişe validemizin anlattığına göre; Rasûlullah gökyüzünde dağınık bir bulut gördüğü zaman işini bırakır, eğer namazda ise namazını çabucak kılar ve sonra söy-

⁸⁶ Ahkâf, 23-24.

⁸⁷ A'raf, 71.

⁸⁸ Yıldız Muharrem, *Kitab-ı Mukaddes ve Kurân-ı Kerim Açısından Âd-Semûd ve Lût Kavimleri*, s. 136-137, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1988.

⁸⁹ Kandehlevî M. Yusuf, *Hayatü's Sahabe*, c. 4, s. 1715, İstanbul, 1977.

le dua ederdi: “Allah’ım onun şerrinden Sana sığınırım! Yağmur yağmaya başlayınca da: Allah’ım bol ve bereketli yağmur ver.” diye dua ederdi.⁹⁰

Hız. Aişe’nin bir başka rivayetinde de; Rasulü Allah ufukta yağmur yüklü bir bulut gördüğü zaman işini bırakır, eğer namazda ise, bulut üzerine gelinceye kadar namazına devam eder ve sonra da şöyle dua ederdi; “Allah’ım! Onun getireceği felâkatten sana sığınırım. Bol yağmur ver!” Bunu iki veya üç defa tekrar ederdi. Eğer yağmur yağmadan bulutlar dağılırsa Allahu Tealâ’ya hamdederdirdi.”⁹¹

Mevdûdî’ye göre; Eykeliler’e inen azap hakkında, bu azabın ayrıntılarını ne Kur`ân’da, ne de sahih hadislerde bulmak mümkün değildir. Ancak metinden öğrendiğimiz şudur: Bu halk gökten bir azap isteğinde bulununca, Allah kendilerine bir kubbe gibi üzerlerini örten bir bulut gönderdi ve sürekli yağış azabıyla hepsi helâk oluncaya kadar bu bulut üzerlerinde kaldı. Medyenliler’e gönderilen azabın mahiyetinin Eykeliler’e gönderilenden farklı olduğunu Kur`ân açıkça belirtmektedir. Eykeliler, burada anıldığı üzere, gölge azabıyla helâk edilirken, Medyenliler’e gelen azap korkunç bir deprem şeklinde idi: “Derken o sarsıntı onları yakalayverdi ve yurtlarında yüzüstü kalakaldılar.”⁹²

*Zulmedenleri o korkunç ses yakaladı da yurtlarında yüzüstü kalakaldılar.*⁹³ Dolayısıyla da her iki azabı da aynı saymak yanlıştır. Bazı müfessirler “gölge gününün azabı” konusunda açıklamalarda bulunmuşlarsa da, bilgilerinin kaynağını bilmiyoruz. İbn Cerir, Hız. Abdullah b. Abbas (r.a.)’tan şöyle bir rivayette bulunur: “Alimlerden size ‘Gölge Günü’nün azabıyla ilgili açıklamada bulunacak biri olursa, bunu doğru saymayın.”⁹⁴ deseler dahi biz kendi kanaatimizi açıkladık.

Her dört sûrede Yüce peygamber Şuayb (a.s)’ın davet ettiği Ehl-i Medyen ile Ashab-i Eyke’nin akıbetlerini değişik tabirlerle ortaya koymaktadır. Meşhedin azameti çok açık ve nettir;

Ansızın yakalayiveren bir deprem,

Korkunç bir gürültü,

Sarsıntı,

Gölge gününün azabı.

Derken o şiddetli deprem onları yakalayiverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar.

⁹⁰ Kandehevî, a.g.e, c. 4, s. 1715.

⁹¹ Kandehevî, a.g.e, c. 4, s. 1716.

⁹² A’raf, 91

⁹³ Hud, 94.

⁹⁴ Ebu’l-‘Al’a el-Mevdûdî, a.g.e, c. 4, s. 67.

Şuayb`i yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyanı uğrayanlar Şuayb`i yalanlayanların kendileridir.⁹⁵

Azabın şiddetini tasvir edecek daha etkili bir kelime olamazdı herhalde! Korkudan bir anda diz üstü çöküverme, kıpırdamadan ölme ve sanki o yurtlarda daha önce oturan olmaması...

Seyyid Kutup bu mevzuda şöyle der; “İşte biz (yıldırım çakmış gibi) bir anda onları diz üstü çöküverdikleri halde kıpırdamadan ölüvermiş görüyoruz. Sanki bu ülkeyi onlar imar etmemiş ve orada onlardan eser yokmuş gibi..⁹⁶ Yani vatanlarında öyle sürçüp yüzü koyun çöktüler ki kendilerinde hareketten hiç bir iz kalmadı.⁹⁷

*Emrimiz gelince, Şuayb`i ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gücü yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.*⁹⁸

⁹⁵ A`raf, 91, 92.

⁹⁶ Kutup Seyyid, a.g.e, 6/148.

⁹⁷ Elmalılı, 4/80.

⁹⁸ Hud, 94.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçen bazı kavramların doğru anlaşılabilmesi için, araştırmacılar tarafından bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunların içerisinde Konulu Tefsir metodu, Kur'ân'da yer alan parçaları biraraya getirerek, Kur'ân'ın o konu hakkında vermeğe çalıştığı genel fikri bulmaya çalışan bir metottur. Kur'ân'ı Kerim, bütün âyetleri birbirleriyle ve onların tamamından oluşan Kur'ân'ın heyet-i umumiyesiyle içten münasebet içinde bir bütünlük arz eder. Dolayısıyla, âyetleri parça parça, ferd ferd ele almak, aralarındaki münasebeti görmemek, çok defa yanlış sonuçlara götürür. Kur'ân, baştan sona mülâhaza edilmeli ve bir bütün olarak ele alınmalıdır. O, bir âyet oradan bir âyet buradan bölük-pörçük anlaşılabilir. Bu hususiyetiyle Kur'ân'ın bütün ayetleri arasında tam bir münasebet bulunmaktadır. Aksi takdirde, sadece tek bir ayet veya birbirini takip eden ayetler grubunu, Kur'ân'ın bütünlüğünden soyutlayarak anlamaya çalışmak, hatalı yorumlara sebebiyet verecektir.

Elinizdeki bu çalışma Kur'ân'ın bir bakıma hem Konulu Tefsir yönüyle, hem de aynı konu hakkında Kitab-ı Mukaddes'te yer alan bilgilerin mukayesesi ile çok yönlü bir çalışmadır.

Çalışmamıza konu olarak seçmiş olduğumuz Şuayb (a.s)'in hayatı, Kur'ân'da A'râf, Şuarâ, Hûd ve Ankebût sûrelerinde, değişik safhalarda bahsedilmiştir. Bu ayetler ışığı altında, Şuayb (a.s)'in hayatı, davet ettiği topluluk, yaşadığı çevre, davet ettiği öğretiler, davetine muhatab olan toplulukların peygamberlerine karşı tutumları ile bu toplulukların ortak akibetleri incelenmiştir.

Bu yönüyle çalışmamız, Konulu Tefsire ait teoriği uygulaması yönüyle hem “tefsir”, Kitab-ı Mukaddes'te aynı konularla ilgili farklı bilgileri de içermesi bakımından hem de “dinler tarihi” merkezli hale gelmiştir.